

Hård kärlek

Rasmus Wærn är den skrivande arkitekten som älskar sten. En kärlek som han delvis ärvde av sin far, som var skulptör och kunde finhugga pelarbaser.

– En idealisk arbetsdag är att först hugga sten några timmar och sedan sätta mig att skriva, säger han.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

”Jag blir så glad över detaljerna och hantverket. Det är fint att man behandlade den här beklädnadsstenen med sådan omsorg så att man känner att det är ett homogent massivt material.”

På sextonde våningen lägger arkitekten Rasmus Waern handen mot en marmorskoning. Han ser lycklig ut. Här i en ekande hall i Folksamhuset i Stockholm visar sig ett mästerskap i Kolmårdsmarmor. Det lilla välarbetade hörnet med sin mjuka gering, liknande ett armveck, är ett litet stycke anonym, men precis stenkonst.

– Jag blir så glad över detaljerna och hantverket. Det är fint att man behandlade den här beklädnadsstenen med sådan omsorg så att man känner att det är ett homogent massivt material.

Efter mer än 55 år i kontorsmänniskans tjänst är marmorn fortfarande fin och oskadd.

Rasmus Wærn söker kvalitet, i material och teorier. Han är skrivande arkitekt, anställd sedan tolv år på arkitektbyrån Wingårdhs i Stockholm. Han deltar i kontorens projekt, är med och skriver dess program, en formulerande verksamhet med mjukare värden till maskineriet.

– Arkitektyrket är i mångt och mycket ett kommunikationsyrke. Det handlar om sense-making, att man har en idé och i slutänden ska något bli byggt. Hur gör vi då? Att bara göra en fantastisk skiss och lämna till byggherren fungerar inte längre. Man måste prata och skriva och skriva och prata.

I de komplexa byggprocesserna blir det allt viktigare för arkitektkontoren att kommunicera sina idéer, både för sig själva, för uppdragsgivarna och omvärlden.

Rasmus Waern är också arkitekturhistoriker, med många år som lärare på KTH bakom sig. Han reser, föreläser, debatterar och befinner sig vid den svenska arkitekturens frontlinjer, detta svåröverskådliga myller av idéer, visioner, miljöfrågor, teoribyggen och krasst massbyggande.

– Det skapas nu nya symbioser mellan akademien och arkitekturen och där är jag en slags brobyggare.

Han placerar sig själv mellan två ytterligheter: teori och praktik.

– Jag är intresserad av ”hands on”, att arbeta med det rent praktiska och där kommer stenen in. Jag kan hugga lite grann, kan spräcka en sten och mura en mur, jag kan köra grävmaskin.

Han har levt nära stenmaterial ända sedan barndomen och kombinerar den handfasta kunskapen med teoribildning kring

arkitektur och dess historia. I detta spänningsfält älskar han naturstenens individualitet.

– Eftersom jag inte är främmande för materialitet känner jag en viss trygghet i mitt skrivande. En idealisk arbetsdag är att först hugga sten några timmar och sedan sätta mig att skriva. Hantverket väcker tankarna och städar bort poänglöst overteoriserande. Mitt tänkande har sin grund i en konkret verklighet.

Därför ser Rasmus Wærn så nöjd ut med fingrarna mot den 40 millimeter breda, mjukt huggna hissmottningen här uppe på sextonde våningen.

Vi är på stenhjakt. Folksamhusets hissar tar oss upp och ner i sökandet efter den våning som har den grönaste Kolmårdsmarmor. Vår ciceron Stig Karels, som har arbetat här i 35 år och nu är husets konstexperts och guide, har spanat i förväg, men nu har vi tappat bort oss en smula och sökandet blir alltmer fnissigt i takt med att våningarna i detta steneldorado undersöks.

– Nej, har var det inte heller, vi åker till tjugotvåan ...

Det är lunchdags och full rulle i höghuset, hissdörrar gapar och sväljer, folk kliver in och ut, balanserar laptops och kaffekoppar. Vi åker uppåt, våning 20, 22, 25 ... en trappa leder vidare till våning 26, där vi plötsligt stirrar rätt ner i trapphusets svindlande schakt av Ekebergsmarmor. Man känner sig liten och tillfällig inför detta folkrörelsens marmorbygge, vars elegans stack i ögonen på somliga. När Folksam skulle bygga sitt nästa stora kontor i Farsta, förbjöd finansminister Gunnar Sträng marmor. Det skulle vara granit. Den röda Vånga-graniten som valdes var visserligen nordiskt kärvt så det förslog, men också så svårarbetad att den blev dyrare än marmor. Vald för att berätta är sten ett ideologisk material.

– Marmor sänder ut särskilda signaler och den nämns ofta i samma mening som Rolls Royce, diamanter och champagne, medan granit kopplas till arbetets söner, kraft och mannamod, säger Wærn och berättar om de gamla bankpalatsen som tömts på sina verksamheter.

– Vi kan ändå uppleva deras pompa och känner ett slags värme i kraften av kvaliteten. Det är viktigt att byggherrar i dag förstår att de har ett ansvar som går bortom det egna företagets skyldigheter. Man ska bygga en kollektiv livsmiljö för alla invånare.

Till sist hittar vi fram till en våning med väggar av spräcklig Kolmårdsmarmor, antagligen sorterad redan i brottet på 1950-talet. Ytorna liknar en skärgårdskarta, som om stenens inre mönster stod i magisk förbindelse med havets jättelika stenrike. Perspektiven skiftar, små detaljer påminner om bilder från rymden, mikro blir kosmos.

– Naturen känner inte till namn och ordningar och gränser. De metamorfa bergarterna är liksom fångande i ett ögonblick i jordytans ständigt pågående omvälvning, berättar Wærn.

– Stenen är märkvärdig bland material. Den är motsträvig och besvärlig, men varje gruskorn är en släkting till diamanten.

På direktionsvåningen på plan 26 skulle det självfallet finnas något extra. Konstnären Lennart Lindkvist fick fria händer och skapade verket *Midgårdssormen* fångad i ett nät med inkrustationer – stenens intarsia – av sju sorters italiensk och spansk marmor. Längst bort i korridoren glöder en glasmosaik som ett kyrkfönster. Det är Sven X:et Erixons vision av ett stenbrott i skånska Söndrum, en viktig plats i hans motivvärld.

Så sjunker hissen ner till våning fyra, en bit under marken, där ett av husets stiligaste rum är beläget, fontänhallen, med tre sorters polerad marmor: Ekebergsmarmor från Glanshammar, Kolmårdsmarmor och på väggarna en lilatonad nordafrikansk Lidomarmor, antagligen från Marocko, med de mest livliga bitarna lagda i bårder. I ett hörn tronar en egenartad fontän, Brunnen, i stengods, formgiven av Gustavsbergs Stig Lindberg

och skänkt till huset av personalen 1960. Fontänens stilla porlande gav rummet en meditativ stämning och stressade medarbetare pustade gärna ut här en stund. Ett venetianskt stenvall ledde mot den forna matsalen, förr en grandios entré mot ett hav av Axel Larsson-stolar i svart och rött. Nu har det mesta här nere byggts om till gipsväggar och snurrörrar för fläktsystem och säkerhet. Den gamla tidens glans är naggad i kanten, men marmorhallen står ännu ekande och stilig, en oas av sten.

Rasmus Wærns resa in i arkitekturens värld tycks ha startat i en känsla av besvikelse och en stark vilja att rätta till. Han växte upp i Vasastaden i Göteborg, som på 1960–70-talen till stora delar var ålderdomlig och började rivas och försvinna. Det fanns en väldig spännvidd i boendestandard.

– Jag hade kompisar som bodde utan badrum och som gick till Valhallabadet varje lördag för att tvätta sig.

Den unge Wærn upplevde rivningarna, men reagerade ännu starkare på det som byggdes.

– Jag blev förbannad för att det såg så djävligt ut. Det var uppenbara nedköp. Det gamla hade rymd, var ståtligare, vackrare, mera elaborerat.

Det kom tekniska standardförbättringar, samtidigt inträffade en väldig standardförsämring inom arkitekturen.

– Världigheten i de gamla levande miljöerna var mycket större.

Denna märkliga situation gav Wærn en viktig impuls. Han gick in i sin yrkesbana med ett starkt engagemang i vad som var bra och vad som inte funkade. Hans föräldrar var lärare, pappan i konstvetenskap.

”Jag lärde mig att hantera mejsel och hammare och fick respekt för materialet. Det gäller att vara ytterligt försiktig så att man inte spräcker ett hörn. Men ligger stenen väl ner, kan den finnas till nästa istid. Det är de perspektiven det är skojigt att förvandla till ord.”

– Det präglade oss barn. Brorsan blev landskapsarkitekt, syrran blev konstnär.

Det var pappan som knuffade Rasmus åt arkitekturhålet, i stället för en tänkt framtid med antikvarisk byggnadsvård.

– Farsan tyckte att det borde vara roligare att syssla med det som ska komma, att gestaltandet av framtiden är det viktiga.

Under hela Rasmus Wærns uppväxt moderniserade hans föräldrar en gammal gård i Dalsland, en miljö som hade varit oförändrad i sekler. Gradvis moderniserade de stället, som en mikrobild av den pågående standardutvecklingen i Sverige.

– Jag minns när jag första gången kunde tända en elektrisk lampa och bara stod och gapade.

Det var i Dalsland han började hugga sten. Pappan var utbildad skulptör och kunde finhugga pelarbaser.

– Jag lärde mig att hantera mejsel och hammare och fick respekt för materialet. Det gäller att vara ytterligt försiktig så att man inte spräcker ett hörn. Men ligger stenen väl ner, kan den finnas till nästa istid. Det är de perspektiven det är skojigt att förvandla till ord.

Pappa tycks ha älskat sten och köpte lassvis. Lastbilar kom med stenbroar och huggna granitbumlingar från ett slussbygge som aldrig blev av i Dalslands kanal. Svart ”Hitlersten”, en norsk grovkristallin granit från Lofoten, beställd till den planerade nazistiska huvudstaden Germania, landade på lantstället tillsammans med gamla Kungstorget i Göteborg, lagt på 1860-talet med block av halländsk Fjäråsgnejs.

– Miljontals göteborgsfötter har slitit dem.

Torgstenen skulle egentligen dumpas i nya Skandinavien, men pappan lyckades köpa hela torget som skrot. Nu finns stenen överallt på lantstället, i köket, runt öppna spisen och vid badplatsen. Nära intill finns också ett nedlagt brott för takskiffer.

– Den svarta skiffen är en speciell sten för mig. Vi badade vid högar av skrotsten som var väldigt bra att kasta macka med.

Han minns gamla takläggare som högg takskiffer för hand med en lång kniv, ”inga vinkelslipar och andra fänigheter”. En man hade lagt taket på Posthuset i Göteborg på 1920-talet.

– Det var ett magiskt yrkeskunnande.

Efter gymnasiet, i början av 1980-talet, praktiserade Rasmus Wærn hos White Arkitekter i Göteborg. Det var en svår tid med konjunktursvacka och sökande efter legitimitet i bakvattnet av Miljonprogrammets byggfeber.

– Vilsenheten var monumental.

Med postmodernismen kom åter vind i seglen, alstrad av teorier från USA och Italien, snarare än praktik. Det bidrog till att Rasmus Wærn började skriva om arkitektur. Han ville peka på bra exempel, nå djupare kunskap inifrån.

Redan andra året på Chalmers skrev han arkitekturkritik i

Göteborgsposten, något som egentligen inte finns i dag i svensk press.

Efter skolan arbetade han på ett arkitektkontor, men fick snart erbjudande om att doktorera på Chalmers. Det var något med arkitekturkretsens mittfåra som inte roade honom.

– Jag ville släppa den ordinära arkitektkarriären att rita för att göra hus. Det viktiga för mig är materialen och hantverket parat med de teoretiska och historiska bitarna.

Avhandlingen handlade om arkitekturtävlingar och blev klar 1996. Han flyttade med sin familj till Stockholm och blev redaktör på tidskriften Arkitektur tills han anställdes på Wingårdhs.

Hemma har Rasmus Wærn det matsalsbord han växte upp med, en hybrid av 1800-talsek med modern teaskiva, ditsatt av pappan av praktiska skäl.

– Det där mötet och attityden att ta med historien och utveckla den syntetiskt är viktig för mig. Teaken och eken blir bara bättre och bättre av varandra. På det viset tänker jag också på staden och arkitekturen. Rätt valda framkallar de olika materialen nya synteser och skönheter. Man behöver inte byta ut allting, resultatet kan bli mera än summan av delarna.

Stenens konjunkturer går upp och ner. I dag är den återigen ett attraktivt val och stenpaletten är nästan obegränsad.

– De stora internationella kontoren har särskilda avdelningar med materiale experter, man forskar om nya material, hur man kan använda ny teknologi. Vad kommer till exempel grafén att betyda för arkitekturen i framtiden?

I dag är natursten populär interiört, använd i stället för kakel.

– Ekologivågen vill visa på maximal enkelhet, men där har stenen blivit ett beklädnadsmaterial, en accessoar. Vi måste finna ett sätt att ge den en solid roll. Sten och ålder är en komplex historia. Exteriör sten är inte alltid så underhållsfri. Fasader kan snabbt förvandlas till oigenkännlighet av luftföroreningar.

– En verkligt levande arkitektur ska kunna åldras på ett vackert sätt. Sten kan beväxas, få alger, med bibehållen värdighet.

Felaktigt använd sten är svårreparerad och knepig eller omöjlig att komplettera. Rasmus Wærn tycker att det finns brister i utbildning och kunskap om hur sten åldras, hur fasader kan se ut om 20–30 år.

– Kan man mindre om materialet ställer man också mindre krav. Man blir också mindre fantasirik. Att förstå och förmedla symbiosen av material och hantverk och vad den har åstadkommit genom tiderna är viktigt. Vi måste hämta upp den gamla kunskapen och utveckla den, säger Rasmus Wærn som också har haft kurser i stenarkitektur på KTH.

– Tittar vi på den riktigt långa arkitekturhistorien är det bara stenbyggnaderna vi kan gå efter. Mayakulturen, de gamla khmererna, Indien ... träet som användes vet vi inget om, men stenen består. ■

FAKTA

FÖRFATTAREN RASMUS WÆRN

Utöver arkitekt är Rasmus Wærn även arkitekturhistoriker och författare. Han har bland annat skrivit dessa titlar:

- *Stenarkitektur* (Balkong förlag 2011), utgiven tillsammans med Stenindustrins forskningsinstitut, tar upp ett fyrtiotal byggnader där sten använts genomtänkt.
- *Vad är arkitektur och 100 andra jätteviktiga frågor* (Langenskiöld 2013) tillsammans med Gert Wingårdh, nu översatt till engelska, spanska och kinesiska.
- *Bygge och bråk*, (Atlantis 2015) om konflikter som har format städer, både här hemma och utomlands, från Carl August Ehrensvärds visioner – "flytta Stockholm till Sicilien, bygg en pyramid på Gustav Adolfs torg" – till gamla Haga, Berlins palats och Slussen.

På direktionsvåningen på plan 26 finns Lennart Lindkvists konstverk *Midgårdsormen* skapad med inkrustationer i sju sorters italiensk och spansk marmor.

